

מלחמות לוקחות זמן שלישראל אין

לרשות ישראל לא עומדים המותרות לנהל מערכות התשה ארוכות. מערכות משלימות כאלה יכולות להתרחש "על אש קטנה", אך רק לאחר שהאיום העיקרי הוסר. התמרון היבשתי הוא הכלי המיטבי להשיג את קיצור משך המערכה שכן הוא יותר מכל אמצעי אחר, מציב איום של ממש על שרידותו השלטונית והתפקודית של האויב שבגינו מוכן הוא להפסיק את המערכה



קציני צה"ל בפתח מנהרה בגבול רצועת עזה. לארגונים עשויים להיות נכסים חיוניים דוגמת מערך מנהרות החדירה של חמאס שהושמד ברובו במהלך מבצע "צוק איתן" ב־2014

הפסידו מכיוון שהפריזו בהערכת המיומנות שלהם ולא הצליחו להתגבר על העומק האסטרטגי של האויב ועל יכולתו לעמוד בקשיים². לעומתם, הצבאות שניצחו במערכה כולה הצליחו להתגבר על הלם ההפתעה הראשונית, על משברים וקשיים וגם על הברק והתעוזה של מצביאי היריב. דוגמאות בולטות הן צה"ל במלחמת יום הכיפורים, ובעלות הברית נוכח המתקפה הגרמנית בארדנים בדצמבר 1944. עוד ציין נולן שהאדרת מצביאים שהפגינו גאונות, מגבירה את האשליה שהמלחמות המודרניות יכולות להיות קצרות ושניתן לנצח בהן במהירות, בעוד שלרוב הן מלחמות התשה ארוכות.³

במאמר שכותרתו "זבנג ורק התחלנו" טען הפרופסור קת'אל נולן, מרצה להיסטוריה צבאית באוניברסיטת בוסטון, כי מערכות צבאיות הוכרעו בעיקר באמצעות התשה ולא דווקא על-ידי מהלך מכריע יחיד, מוצלח ככל שיהיה. לדבריו, מפקדים ומדינאים בכירים שואפים להימנע מהתשה¹. בפועל, טען, אותו ניצחון מוחץ בקרב לא מבטיח את הניצחון במערכה כולה. כדוגמה הציג נולן את ניצחונם של חניבעל בקרב קאנאי ואת זה של נפוליאון בקרב אוסטרליץ. בשניהם, מרשימים ככל שהיו, ניצח היריב במלחמה כולה, שהייתה ממושכת. שכן, "ברוב המלחמות הגדולות בהיסטוריה המודרנית, המפסידים



גל ברל פינקל, מתאם תוכנית צבא ואסטרטגיה במכון למחקרי ביטחון לאומי

מערכה ארוכה שבמהלכה שוהים כוחות הצבא בשטח שבו פועל ארגון הגרילה, תוך מאמץ משמעותי לפגוע בו. מאחר שלעיתים הטריטוריה שבה מתרחש העימות אינה גובלת במדינה שלה שייך הצבא, נדרש ארגון הגרילה בעיקר להחזיק מעמד, שכן בסוף, ככל הנראה, יותש הצבא וייסוג.

אלוף (מיל') גיורא איילנד, לשעבר ראש אמ"ץ, הציע בשעתו סיבה נוספת להימשכות המערכות הללו. לטענתו, שלושת הסעיפים החשובים ביותר בפקודת מבצע (על-פי סדר החשיבות) הם: המטרה – מה רוצים להשיג; המשימה – מה צריך לעשות כדי להשיג את המטרה; והשיטה – כיצד לבצע את המשימה.

לטענתו, סעיפים אלה חשובים בכל דרג בצבא, אולם עבור המטה הכללי הרי שבעוד ששני הסעיפים האחרונים צבאיים במהותם, "המטרה" מצויה באחריות הדרג המדיני שצריך להגדיר את מטרות המבצע. כשהמטרות אינן ברורות, משתנות תכופות או שאי אפשר לממשן, נפגעת מאוד יעילותה של הפעולה הצבאית.⁹ בעוד שבדרג הצבאי המתאם בין שלושת הסעיפים מתקיים לרוב ברמה גבוהה, הרי שבהיעדר הסכמה בקרב הדרג המדיני על המטרה, או בהינתן מטרות מלחמה לא ברורות או כאלה שאינן בנוות השגה, יתקשה הצבא להתאים להן משימות ושיטות.¹⁰

הטריק של הגרילה הוא לאלץ את האויב, הצבא התעשייתי הקונוונציונלי, להילחם לפי תנאיה, שם יש לה עדיפות, או לאלץ את הצבא לצאת בתגובה קונוונציונלית קשה נגד אנשי הגרילה הלוחמים בקרב האנשים. בכך הם מחזקים את האסטרטגיה של פרובוקציה ותעמולה באמצעות המעשה

אין פירושו של דבר, שאם הממשלה תייצר הנחיה מדינית טובה אזי הכול יסתדר מאליו. זו, כמובן, ראייה פשטנית מאוד, והתמשכותן של המערכות נובעת קודם כול מאופיו של העימות ומהקושי של צבאות מתועשים לנהל מלחמות עם ארגוני גרילה וטרור. ואולם, הגדרת המטרה שבשמה מפעילים את הכוח באופן ברור, והצורך לכייל אותה כל העת – כך שתהיה מחוברת למתרחש בשטח – חיוניים כמצפן שלאורו פועלים, במיוחד משום שטיבם של עימותים אלה להפוך למושכים.¹¹

מבצע "חופש לעיראק" כמקרה בוחן

דוגמה בולטת למערכה מן השנים האחרונות היא זו שניהלו האמריקנים בעיראק בשנים 2003-2011 במסגרת מבצע "חופש לעיראק", ובאמצעותה ניתן לראות כיצד הפעלה מהוססת של הכוח הצבאי לנוכח מטרה ותוכנית שלא הותאמו למציאות המשתנה בשטח, ומול אויב שונה מזה שיצאו ללחום בו מלכתחילה ושנגדו לא היו ערוכים, אפשרה לארגוני הגרילה לשחוק אותו, להתישו ולהפוך

מאמר זה מבקש לטעון שאף שיש ממש בתיאוריה של נולך כאשר עוסקים במערכות שבהן לחמו חילות משלוח, הרחק ממדינתם, הרי שישראל, שמנהלת את עיקר מלחמותיה עם מדינות וישויות הגובלות עימה, אינה יכולה להרשות לעצמה מערכות ממושכות שכאלה, בשל האיום החמור על העורף, ועליה לקצר את משכן ולסיימן בתוצאה מכרעת ומרתיעה ככל שניתן.

מלחמות ממושכות וחסרות מטרה ברורה בזירות מורכבות

נולך מתכתב היטב עם המלחמות שניהלו האמריקנים בווייטנאם בשנים 1959-1975 ובעיראק בשנים 2003-2011, כמו גם עם המלחמות של צרפת באלג'יר ומלחמת הודו וסין. הרוסים שקעו במערכות כאלה באפגניסטאן בשנים 1979-1989 (וכעשור מאוחר יותר גם האמריקנים) ובצ'צ'ניה בשנים 1999-2009. כשבוחנים אותן ניתן לראות כיצד הן מגלמות את ההגדרה שטבע הגנרל הבריטי רופרט סמית, שלפיה המלחמה השתנתה ממלחמה תעשייתית ל"מלחמה בקרב האנשים", כלומר לא נגד מרכזי הכובד הצבאיים תעשייתיים של האויב אלא נגד אנשיו. "מלחמה בקרב האנשים [...] זו המציאות שבה האזרחים ברחובות, בבתים ובשדות - כל האנשים ובכל מקום הם שדה הקרב".⁴

מדובר במלחמות עתירות נפגעים, חסרות כיוון ומטרות ברורות, המתנהלות בין מדינה חזקה ומבוססת בעלת צבא מתקדם, ובין ארגון תת-מדינתי שפועל בצורה של גרילה וטרור בחסות אוכלוסייה ובתוכה, נמנע מלהתמודד עם מרכיבי העוצמה של הצבא המתועש (חיל האוויר, שריון, טכנולוגיה מתקדמת וכדומה) ופוגע בו תוך ניצול נקודות תורפה. בניגוד לצבאות, ארגון הגרילה והטרור כמעט אינו נלחם על שטח, ומטרתו היא לשבש, לעכב ולהשהות את פעולות הצבא תוך שחיקתן על-ידי פגיעה מרבית בהן.⁵

עוד ציין סמית, כי שיטת הפעולה של ארגונים אלה דומה. "הטריק של הגרילה הוא לאלץ את האויב - הצבא התעשייתי הקונוונציונלי - להילחם לפי תנאיה, שם יש לה עדיפות, או לאלץ את הצבא לצאת בתגובה קונוונציונלית קשה נגד אנשי הגרילה הלוחמים בקרב האנשים. בכך הם מחזקים את האסטרטגיה של פרובוקציה ותעמולה באמצעות המעשה".⁶ ארגונים כאלה, שנמנעים לרוב מהחזקת מרכזי כובד וריכוזי כוח אדם ברורים, מקשים על צבאות של מדינות מתועשות, שנבנו והוכשרו לפגוע במטרות כאלה בדיק, להכריעם במהירות. עם זאת, יש לציין שלארגונים אלה עשויים להיות נכסים חיוניים דוגמת מערך הרקטות ארוך הטווח של חזבאללה, שהושמד בידי חיל האוויר בראשית מלחמת לבנון השנייה ב-2006,⁷ ומערך מנהרות החדירה של חמאס שהושמד ברובו בידי כוחות היבשה של צה"ל במהלך מבצע "צוק איתן" ב-2014.⁸ לרוב מתפתחת



ילדים בגן מגיבים לאזעקת "צבע אדום". המלחמה השתנתה ממלחמה תעשייתית ל"מלחמה בקרב האנשים", כלומר לא נגד מרכזי הכובד הצבאיים-תעשייתיים של האויב אלא נגד אנשיו

בריתו לפנות למלאכת הבנייה והשיקום. ואולם לא כך קרה. בשורה של ערים ברחבי עיראק פרצו התקוממויות עממיות מאורגנות, והדוגמה הבולטת ביותר הייתה העיר פאלוג'ה. לאחר כיבוש המדינה התגברה נוכחות מיליציות חמושות אסלאמיות בעיר, ועימן גם העוינות והפעולות האלימות נגד כוחות ארצות-הברית.

האויב היה בגדר "אויב נעלם" שנטמע באוכלוסייה המקומית, והקרב לדיכוי ההתקוממות היה ארוך יותר, בין היתר משום שהמטרה הייתה כפולה - גם להשתלט על השטח וגם לזכות בנאמנותם של תושבי פאלוג'ה

ב־2004, כשנה לאחר פריצת המערכה על עיראק, ארבו לוחמי גרילה לארבעה שכירי חרב אמריקנים מחברת בלאקוואטר, הרגו אותם והשחיתו את גופותיהם. כעבור כשבוע, ב־4 באפריל 2004, הורה שר ההגנה דונלד רמספלד לאוגדת הנחתים ה־1, בפיקוד גנרל ג'יימס מאטיס, לפתוח במבצע "נחישות דרוכה" במטרה להשתלט מחדש על העיר. ואולם כעבור חודש, בעקבות דיווח של רשת אל-ג'זירה שלפיו הנחתים יורים באזרחים

את כיבוש עיראק, שלכאורה היה אמור לסיים את המערכה, לאקט הפתיחה שלה בפועל.

ב־20 במרס 2003 פלשו ארצות-הברית ובעלות בריתה לעיראק, ובאמצע אפריל כבר כבשו את המדינה כולה. הצבא האמריקני (שנעזר גם באוגדת שריון בריטית ובכוחות של מדינות נוספות) הצליח להכריע את הצבא העיראקי, משום שנהנה מעליונות טכנולוגית וממיומנות מקצועית גבוהה. במהלך הלחימה הושמדו ממרחק מרבית דיוויזיות השריון העיראקיות באמצעי לחימה מדויקים. מנגד, במהלך הקרבות ניתן היה להבחין גם בגל הבא של הלחימה בעיראק, שכן מיליציות חמושות, דוגמת "פדאאין צדאם", תקפו כוחות נחתים אמריקנים בעיר נאצריה, תוך יישום של טקטיקות גרילה בשטח בנוי. ביום הלחימה הראשון נהרגו 18 נחתים ונפצעו למעלה מ־70, ולכוח המשימה "טארווה" נדרשו כשבוע של לחימה מבניין לבניין וקרבות פנים אל פנים כדי להביס את המיליציות.¹² לעומת זאת, במקרים שבהם נתקל הצבא האמריקני בכוחות הצבא העיראקי הסדורים, שאליהם היה ערוך ומותאם, התנהלו הדברים אחרת, ואז הצליח הצבא האמריקני להביא לידי ביטוי את כל יתרונותיו, באש, בתמרון ובטכנולוגיה. כך, למשל, נתקל גדוד נחתים (חי"ר) בפיקוד קולונל בריאן מק'קוי, בגדוד עיראקי מבוצר שנעזר בטנקים בעיירה אל-כות', סמוך לבגדאד, וכעבור 20 דקות של לחימה, חלקה בטווחים קרובים, השמיד אותו.¹³ לאחר שנכבשה בגדאד, ומשהופל פסלו של צדאם חסין ופורק הצבא העיראקי שהוכרע, היו אמורים הצבא האמריקני ובעלי



חיילים אמריקנים במבצע "חופש לעיראק", 2003. דוגמה בולטת למערכה שבה ניתן לראות כיצד הפעלה מהוססת של הכוח הצבאי אפשרה לארגוני הגרילה לשחוק אותו ולהתישו

באוכלוסייה המקומית, והקרוב לדיכוי ההתקוממות היה ארוך יותר, בין היתר משום שהמטרה הייתה כפולה – גם להשתלט על השטח וגם לזכות בנאמנותם של תושבי פאלוג'ה.¹⁵ למרות ההשתלטות על ערים דוגמת פאלוג'ה, נאג'ף ועוד, שקעה עיראק לתוהו ובוהו שבמהלכו לחמו כוחות הקואליציה בהובלת ארצות-הברית, לצד כוחות השיטור והצבא העיראקי שהקימה הקואליציה, במערכה ארוכה ומדממת נגד מיליציות שיעיות חמושות. ראשית השינוי הייתה ב-2003, עם מינוי הגנרל סטנלי מק'קריסטל למפקד פיקוד המבצעים המיוחדים המשולבים (JSOC).

מק'קריסטל, שעשה את עיקר שירותו בכוחות המוטסים וברגימנט הריינג'רס ה-75,¹⁶ הביא לתפקיד תפיסה אחרת. כשקיבל את הפיקוד ב-2003 ביצע הפיקוד כ-18 פשיטות בחודש על יעדי טרור (מחסני אמל"ח, מפקדות ופעילים) והתוצאה, במונחים של הפחתת הטרור בעיראק, הייתה שהוא ואנשיו לא הצליחו להקטין באופן משמעותי את כמות הפיגועים והפעילות. לפיכך, קבע הגנרל, על-מנת לפרק רשתות טרור אין די ב"עריפת ראש הנחש", שכן פגיעה בראש הארגון וסגנו לא תמוטט את הארגון. אם רוצים למוטט את הרשת, פסק, מוכרחים לפגוע לרוחב בכלל העוסקים במלאכה, מהפעילים הזוטרים ועד הבכירים. מערכה מתמשכת כזו חייבה גוף שונה מזה שעליו פיקד. "דרושה רשת כדי להביס רשת", היה המוטו שלו, והוא הפך את הפיקוד לגוף שמרושת טוב יותר ושמקיים שיתוף פעולה מבצעי בין מודיעין עדכני לצוותים

בלתי מעורבים ומתוך רצון לשמר לגיטימציה בין-לאומית, החליט הפיקוד האמריקני הבכיר לעצור את המבצע. הפסקת המבצע הפכה לניצחון מורלי מובהק בעיני כוחות המיליציות האסלאמיות בעיר, שניצלו את הזמן שניתן להן כדי להיערך טוב יותר למתקפה אמריקנית עתידית.¹⁴

אסטרטגיית "הנחשול" כללה לחימה אינטנסיבית ואגרסיבית בארגוני הטרור, נוכחות קבועה ומתוגברת של כוחות צבא בשטח ומתן תמריצים לאוכלוסייה תמורת שיתוף פעולה עם הצבא האמריקני נגד הטרור

בחודשים הבאים ניהלו הכוחות האמריקניים שהוצבו ברחבי העיר שורה של היתקלויות בלוחמי המיליציות, ובנובמבר התקבלה ההחלטה לצאת למבצע "זעם הפנטום". שוב יצאו כוחות הנחתים, הפעם בפיקוד גנרל ריצ'רד נטונסקי, להשתלט על העיר. הלחימה שכללה קרבות פנים אל פנים מבית לבית ארכה כחודשיים, ובמהלכה ספגו האמריקנים פגיעות שתוצאותיהן 71 הרוגים ומאות פצועים, בעודם הורגים כ-1,200 לוחמי מיליציה. האויב היה בגדר "אויב נעלם" שנטמע

כשסיים מק'קריסטל את תפקידו ביצע לוחמיו כ-300 פשיטות בחודש, שבמהלכן פגעו בפעילי טרור בעיראק ומוטטו תשתיות טרור במהירות מרשימה. ואולם, למרות התוצאות המרשימות, מבחינה מבצעית לא הושגה שליטה של ממש בשטח.

השינוי הסתמן ב-2007. גנרל דיוויד פטראוס, שפיקד על הדיוויזיה המוטסת ה-101 בראשית הקרבות, מונה למפקד כוחות הקואליציה בעיראק. כקצין צעיר הושפע פטראוס מן הספר **הצנטוריונים** של ז'אן לארטגי. ברומן, המתאר את קורותיהם של צנחנים צרפתים במלחמת הודו-סין, הסביר אחד מגיבורי הספר לחבריו כי בשעה שהצבא הצרפתי נלחם כאילו היה זה משחק הקלפים באלוט, שבו לשחקן יש 32 קלפים, הווייטנאמים "משחקים ברידג', ולהם 52 קלפים". לפיכך, על הצבא הצרפתי להבין שמאחר שהצד האחר מנהל נגדם מלחמת גרילה - דרוש שינוי באופן שבו הצבא פועל ולוחם. פטראוס הציג פעמים רבות במהלך השנים את הקטע הזה בספר כדוגמה לצורך לחשוב וללחום אחרת, שכן ככל שרחקה האפשרות ללחום נגד צבאות סדירים, כך גבר האיום מצד כוחות לא סדירים וארגוני טרור וגרילה היברידיים כמו דאעש ואל-קאעדה.¹⁸

כמפקד הכוחות במדינה הוביל הגנרל פטראוס את אסטרטגיית "הנחשול" שכללה לחימה אינטנסיבית ואגרסיבית בארגוני הטרור, נוכחות קבועה ומתוגברת של כוחות צבא בשטח ומתן תמריצים לאוכלוסייה תמורת שיתוף פעולה עם הצבא האמריקני נגד הטרור. בהנהגתו השיטה עבדה. מודיעין עדכני שסיפקה האוכלוסייה אפשר פגיעה קשה במחבלים, שבתורה הביאה לרמה גבוהה יותר, אם כי לא מוחלטת, של יציבות וסדר, וייצרה את התנאים שאפשרו את נסיגת הכוחות האמריקניים מהמדינה ב-2011.¹⁹

ההבדל בין המערכות שמתנהלות רחוק מהבית ובין הלוחמה בישראל

המערכות הצבאיות בעת המודרנית נמשכות זמן רב מסיבות מגוונות. לפיכך, ולאחר שהפנים את טענתו של נולן, הציג ב-2010 ראש המטות המשולבים האמריקני, אדמירל מייקל מאלן, את תפיסתו. לפיו, "ההצלחה בסוג זה של מלחמות תהיה תמיד מתמשכת, לא מכרעת. לא יהיה יום אחד שבו נעמוד ונאמר 'זה נגמר. ניצחנו'. אנחנו ננצח, אבל נעשה זאת רק לאחר זמן ורק בתום תהליך מתמיד של הערכה מחדש והתאמה. למען האמת, ההרגשה תהיה לא כמו מי שזה עתה הנחית מהלומת נוקאאוט, אלא כמי שהחלים ממחלה ממושכת".²⁰

אך לעומת המערכות שבהן לוחמים כוחות המשלוח האמריקניים, הפועלים רחוק מביתם, מערכותיה של ישראל מתרחשות בעיקר במדינות ובטריטוריות שעימן היא חולקת גבול יבשתי.²¹ בשל כך ניתן לחלק באופן גס את עימותיה הצבאיים לשניים. את הסוג הראשון, כמאמר תא"ל ארז גרשטיין, יוצא סיירת גולני שנהרג בלבנון כשלחם בעימות כזה ב-1999, ניתן לכנות "מלחמות על אש קטנה",²² אשר בהן האויב אינו מציב איום חמור על הקיום או על שגרת הקיום של המדינה, ועל כן מופעל בהן כוח מידתי, מדוד, שנועד לסכל איומים ולנהל את ההתמודדות עם האויב, שהיא בסך הכול נסבלת. הסוג השני כולל מערכות צבאיות סדורות, עצימות ורחבות היקף, שבהן מוטל איום חמור על הקיום ועל שגרת החיים, והמדינה יוצאת להסירו בעוצמה ובמהירות.

מערכות "על אש קטנה"

בתוך מכלול העימותים והאתגרים הצבאיים שמולם ניצבת ישראל יש מערכות ביטחון שוטף שמחייבות טיפול מתמיד ורציף באמצעות פעולות שיטור וסיכול טרור, מן הסוג שמתרחש בימים אלה ביהודה ושומרון נגד הטרור הפלסטיני. פתרון אחר הוא תפיסת המב"מ (המערכה שבין המלחמות) שישראל מיישמת בזירות שונות, קרובות ורחוקות. מדובר במערכה של ממש, המתרחשת בין סבבי העימות וכוללת את כל אותן פעולות חשאיות לאיסוף מודיעין ולביצוע משימות תקיפה נקודתיות, שמצויות מתחת לרדאר אולם ביצוען הכרחי כדי לסכל פעולות טרור, למנוע את התעצמותם של יריבים ולדחות ככל האפשר את המערכה הגלויה והרחבה. "הנסיעה שבין התאונות", הגדיר אותה בשעתו קצין בכיר בצה"ל, ולא בכדי. על-פי פרסומים זרים, פעולות כאלה נעשו בסודאן במהלך מבצע "עופרת יצוקה" ואחריו, במטרה לפגוע בפעילי טרור בכירים ובהם עמאד מע'ניה, כדי לסכל ולעכב את תוכנית הגרעין האיראנית ולשבש משלוחי נשק בסוריה שיועדו לחזבאללה. ישראל, כמאמר מפקד חיל האוויר לשעבר, אלוף (מיל') אמיר אשל, סיכלה את התעצמות חזבאללה באמצעות כמאה תקיפות שביצעה. ההישג, ציין, אינו רק בפגיעה באמצעות כמאה תקיפות שביצעה. ההישג, ציין, אינו לדרדר את מדינת ישראל למלחמות.²³

זהו הישג של ממש, אך המב"מ יצאה מזמן, בעצם חשיפתה כאסטרטגיה, מתחום העמימות. פעולות שייתכן שבוצעו במסגרתה עשויות לקרב את העימות, במקום לדחות אותה. התפיסה, היעילה כשלעצמה, מחייבת כיוול עדין כל העת שכן סף המלחמה מתרחק ומתקרב, בין היתר בשל התקיפות הללו. מה גם שלעיתים זהו קו בלתי נראה שהחוצים אותו אינם יודעים שעשו כן. דוגמה בוטה לכך היא דווקא פעולה שביצע חזבאללה במסגרת מערכה ארוכה שניהל נגד ישראל, שניתן לתארה כסוג של מערכה בין המלחמות.

כדי לשמור על איכות החיים ועל מרקמם העדין ועל-מנת לקיים שגרה תקינה ייצרה ישראל במהלך השנים אמצעים שונים להפחתת האיומים, בהם נקיטת פעולות של כוחות הביטחון השוטף באיו"ש, חיזוק מערך ההגנה האווירית, בדגש על מערכת "כיפת ברזל", ופיתוח והטמעה של תפיסת המב"מ

ב-12 ביולי 2006 תקף כוח מיוחד של חזבאללה סיור צה"לי בגבול לבנון וחסף שני חיילי מילואים, אלדד רגב ואהוד גולדווסר. פעולות קודמות שביצע חזבאללה (חטיפת שלושת החיילים עדי אביטן, עומר סואעד ובני אברהם בהר דב ב-2000 וניסיון החטיפה בע'ג'ר ב-2005) במסגרת אותה תפיסת פעולה, לא הביאו להסלמה רחבה, אלא ליום קרב בודד. אבל בקיץ 2006 טעה הפיקוד הבכיר של חזבאללה, שכן בעיני



ירי תותחים של צה"ל. לעומת המערכות שבהן לוחמים כוחות המשלוח האמריקניים, הפועלים רחוק מביתם, מערכותיה של ישראל מתרחשות בעיקר במדינות ובטריטוריות שעמן היא חולקת גבול יבשתי

החשיבות האסטרטגית כביכול, אך בעלות אפקט מצטבר - שהחלו בפעולות התגמול של שנות ה-50, נמשכו בחזיתות של השונות עד שנות ה-80 ואחר כך בוצעו, בעיקר בתקופתו של עמירם לוין כאלוף פיקוד הצפון, ברצועת הביטחון בלבנון. ישראל, ששלחה בעבר יחידות לפשיטות בשטח מצרים, סוריה וירדן - שלא לדבר על לבנון - לא ביצעה כמעט מבצעים כאלה מעבר לגדר הגבול בלבנון וברצועה, מאז שנסוגה מרצועת הביטחון ומעזה.²⁷

החריגה היחידה נגעה לרצועת עזה, שם הובילו מפקדי אוגדת עזה, תא"ל אביב כוכבי מהצנחנים ואחריו תא"ל משה "צ'יקו" תמיר מחטיבת גולני, שורה של פשיטות ומבצעים נגד חמאס והג'האד האסלאמי ברצועה, ובהם מבצע "גשמי קיץ" ב-2006, שעליו פיקד כוכבי, ומבצע "חורף חם" ב-2008 שעליו פיקד תמיר. בין המבצעים הגדולים יזמו השניים שורה ארוכה של פשיטות ללב השטח שבשליטת הפלסטינים. תא"ל תמיר אף הגדיל לעשות, והטיל חלק מהביצועים הללו על כוחות מילואים שהיו באותה עת בתעסוקה בקו.²⁸ פשיטות מהירות על יעדים קרובים, סמוכים לגבול, שיוצרות אצל האויב את הרושם שכוחות צה"ל עלולים לתקוף בכל מקום וזמן, הן רכיב שמוטב להוסיף ללב התפיסה.

כדי לשמור על איכות החיים ועל מרקם העדין ועל-מנת לקיים שגרה תקינה ייצרה ישראל במהלך השנים אמצעים שונים להפחתת האיומים, בהם נקיטת פעולות של כוחות

הדרג המדיני והצבאי הבכיר של ישראל, חטיפת שני החיילים הצטרפה לחטיפתו של גלעד שליט כחודש וחצי לפני כן בגבול רצועת עזה, בידי כוח מיוחד של חמאס. המצב, בעיני ממשלת ישראל, חייב תגובה לא מידתית, שהסלימה לכדי מלחמה של ממש. בתום המלחמה הודה מנהיג חזבאללה, שייח' חסן נצראללה, בריאיון טלוויזיוני, כי לו היה מבין שחטיפת החיילים תביא למלחמה - לא היה מבצע את הפעולה.²⁴ לפיכך, למב"מ יש מגבלות ומוטב להכיר בהן.

נקודה נוספת שנוגעת למב"מ היא העובדה שעיקרה מתבצע באש מנגד, והיא נסמכת על חיל האוויר הגמיש והרב-תכליתי שנהנה גם מעליונות איכותית במרחב. ואכן, לא פעם ניתן להסיר איום באמצעות שימוש באש מנגד בלבד. דוגמה להפעלת כוח כזו היא מבצע "בית הקלפים" - התקיפה הנרחבת שביצע ב-10 במאי 2018 חיל האוויר נגד בסיסי איראן בסוריה, כתגובה לירי של האיראנים על מוצבי צה"ל בגולן.²⁵ זאת הייתה הפעלה מדויקת של כוח לא מידתי, במטרה ליצור הרתעה ולחייב את האויב להתמקד בשיקום ולא בפעילות עוינת.²⁶

בספרו **האומץ לנצח** טען ח"כ עפר שלח, בעברו מ"פ צנחנים במילואים, כי נדרשת ההבנה שההשפעה של פעולה קרקעית שונה מזו של תקיפה באש מנגד, ולעיתים חשיבותה עולה, למרות הסיכון. צה"ל נמנע, מאז הנסיגה מלבנון, מיוזמה התקפית באמצעות פעולות קרקעיות קטנות. ואולם, ציין שלח, "האתוס של צה"ל נבנה על אותן פעולות קטנות - חסרות

הביטחון השוטף באיו"ש, חיזוק מערך ההגנה האווירית, בדגש על מערכת "כיפת ברזל", ופיתוח והטמעה של תפיסת המב"מ.

מערכות להסרת איומים

יש עימותים שעצימותם הצבאית חורגת מסף הטרור ה"נסבל" או מהפעילות הצבאית העוינת בחתימה נמוכה מצד אויביה, שישראל יכולה להרשות לעצמה. אירועים כאלה עשויים להיות מתקפה יום-יומית של פיגועי טרור בלב הערים בישראל, ירי רקטות על יישובים בגבולה הצפוני או הדרומי ולחלופין מתקפה קשה וחד-פעמית שתוצאותיה חמורות על נכס חיוני של המדינה או על סמל שלטוני כשגרירות. במקרים אלה תידרש ישראל לצאת למערכה רחבה, שעשויה בהחלט לכלול מהלך קרקעי עצים ורחב היקף. נוסף על כך, בקטגוריה הזו נכללים איומים חמורים שעצם הסרתם עשויה להביא לפתיחת מערכה רבתי, דוגמת מבצע "מחוץ לקופסה" שבמסגרתו תקף חיל האוויר והשמיד את הכור הגרעיני בסוריה ב-2007.²⁹

כאן ראוי להתייחס לעובדה שמערכות אלו, גם כשהן מוגבלות בהיקפן, הפכו ממושכות יותר מבעבר. במבצע "צוק איתן", למשל, לחמו כוחות צה"ל נגד חמאס ברצועת עזה. במהלך המבצע, אף שצה"ל והממשלה הקפידו לשדר לציבור שיחסי העוצמה נוטים בבירור לטובת ישראל וכי הניצחון קרוב, בחמאס החזיקו מעמד כשבעה שבועות. גם מלחמת לבנון השנייה, בקיץ 2006, שבה לחם צה"ל בחזבאללה – וממרחק הזמן דומה שתוצאותיה טובות ושהושגו בה הן רגיעה והן הרתעה – ארכה כחמישה שבועות. אלא שבשני המקרים נראה שפעולה הססנית היא שהובילה להתמשכות המערכה.

נוכח האיום על העורך תשאף ישראל שהמערכות הצבאיות יהיו קצרות ככל שניתן, ולכן על ישראל לממש את העקרונות של דבקות במשימה לאור המטרה, ריכוז המאמץ ומיצוי הכוח. לדברים אלה ניתן ביטוי במסמך "אסטרטגיית צה"ל", שגובש ופורסם לציבור בהנחיית הרמטכ"ל, רא"ל גדי איזנקוט, ב-2015, ועודכן ב-2018. על-פי עקרונות הפעלת הכוח יפעיל צה"ל בגישת ההכרעה "מהלומה משולבת מיידית ובו בזמן, באמצעות שני מרכיבי יסוד: מאמץ תמרון בעל יכולות מחץ – שריד, מהיר, קטלני וגמיש, הפועל בשילוביות רב-זרועית. [והשני] מאמץ אש מדויקת רחבת היקף המבוססת על מודיעין איכותי".³⁰

כאשר האויב מציב איום חמור על העורך ומסתתר בתוך אוכלוסייה אזרחית, אזי אין חלופה לתמרון קרקעי. שכן, אף שמאמץ האש מנגד מסייע למאמץ המתמרון ומקנה לדרגים אלו חופש לפעול במרחב, הוא לבדו אינו יכול להשיג את ההכרעה, קרי ביטול הרצון או היכולת של היריב להוסיף להילחם, ואינו יכול לקצר את משך המערכה.

כאשר הכוחות בשטח יוזמים, מתקדמים, פוגעים באויב ומחזקים בקרבו את תחושת הנרדפות – הרי שהם מעבירים את הצד שכנגד למגננה, וגורמים לו למעשה להילחם על שרידותו ועל עצם יכולתו להמשיך לפעול נגד העורך הישראלי. המהלך המתמרון מעצם טבעו מקיים נוכחות בשטח, דבר המגשים את הכלל של הגנרל ויליאם שרמן שלפיו מטרת התמרון היא "להניח את האויב על קרניה של הדילמה",³¹ זאת משום שבעוד שהאויב "מתרגל" למאמץ האש המופעל נגדו וממשיך לפעול וללחום, אין ביכולתו לצפות את תנועתם ומעשיהם של הכוחות המצויים בשטח, משבשים את פעילותו ומביאים לצמצום

האש שהוא משגר לעבר העורך. במלחמת לבנון השנייה, למשל, לאחר שאוגדת הגליל בפיקוד תא"ל גל הירש, יוצא סירת צנחנים, השתלטה על הכפר מרון א-ראס, הירי ממנו לעבר כוחות צה"ל והעורך הישראלי פחת באופן משמעותי.³²

על כן מוטב לה לישראל להפעיל את התמרון באופן מהיר ואגרסיבי במקום להיגרר לשהייה ארוכה של הכוחות בשטח. שהייה כזו הופכת את הכוחות פגיעים מול כוחות קטנים של האויב שיזנבו בהם, ומקטינה את האפשרות להשיג הישג מוחשי ותודעתי של ממש. במערכה עתידית בלבנון, למשל, ניתן להעריך שהעובדה שחזבאללה חיזק את מאפייניו הצבאיים הופכת אותו פגיע מול חוזקותיו של צה"ל בתמרון ובאש. אף שאין להוציא מכלל אפשרות שהארגון ישמר גם יכולות פעולה מבוזרות, כשם שהיו לו בשנות השהייה בלבנון, הרי שעל צה"ל לנצל עד תום את יתרון האסימטריה שבינו ובין הארגון, וכמאמר סגן הרמטכ"ל לשעבר, אלוף יאיר גולן, להפעיל את מרב העוצמה הישראלית בו בזמן על כל מערכי האויב, בכל מקום, בפרק הזמן הקצר ביותר האפשרי. במערכה זו, על-מנת להסיר את האיום החמור שמציב הארגון על העורך הישראלי, הבהיר גולן, יש להפעיל את כוחות היבשה באופן החלטי מאוד ואפקטיבי מאוד.³³

תמרון זה, כמאמר הרמטכ"ל אביב כוכבי, חייב להיות מכוון להשמדת נכסיו של האויב וכוחו הצבאי. שכן, לדבריו, "אם רק התקדמת והגעת לקו מסוים, ובדרך לשם לא השמדת את הרקטות, את טילי הנ"ט והמפקדות, האויב המבוזר והמוטמע במרחב האורבני ימשיך לפעול כמעט כאילו התמרון או הפעולה לא השפיעה עליו"

תמרון זה, כמאמר הרמטכ"ל אביב כוכבי, חייב להיות מכוון להשמדת נכסיו של האויב וכוחו הצבאי. שכן, לדבריו, "אם רק התקדמת והגעת לקו מסוים, ובדרך לשם לא השמדת את הרקטות, את טילי הנ"ט והמפקדות, האויב המבוזר והמוטמע במרחב האורבני ימשיך לפעול כמעט כאילו התמרון או הפעולה מנגד לא השפיעה עליו".³⁴

מבצע "חומת מגן", אף שנמשך למעלה מחודש, הוא דוגמה למהלך נחוש כזה, שבמסגרתו פעלו כוחות צה"ל בכמה ערים ביהודה ושומרון.³⁵ לפני היציאה למבצע התעקש הצבא בראשות הרמטכ"ל שאול מופז על דיאלוג סדור עם הממשלה שבו יוגדרו מטרות המבצע.³⁶ אף שבעקבות המהלך נדרשה "מכסחת הדשא" – שבמסגרתה פיקדו מפקדי אוגדת איו"ש גדי איזנקוט, יוצא חטיבת גולני,³⁷ ומחליפו יאיר גולן, יוצא הצנחנים, על שורה ארוכה של מבצעים ופשיטות בלב הערים הפלסטיניות – הצליח המהלך למגר את טרור המתאבדים הפלסטיני מאיו"ש ואפשר את השגת המטרות האסטרטגיות.³⁸



כיפת ברזל, שיגור טילי טמ"ר במבצע "עמוד ענן". נוכח האיום על העורף תשאף ישראל שהמערכות הצבאיות יהיו קצרות ככל שניתן

האפשר כדי לדחות פעולה נוספת שלו כנגד ישראל לשנים, בנוסף להיותו טרוד בשיקום ארוך וזללן משאבים".³⁹ ואולם, כפי שנכתב לעיל, לישראל לא עומדים מותרות בדמות מערכות ממושכות, בשל האיום שמציב האויב על העורף האזרחי שלה. אף שאין להפסיק את הלחימה בטרם מוצה מאמץ האש ופגע בכל שתוכנן לפגוע, הרי שיש לחתור לקצר ככל שניתן את משך המערכה.

התמרון היבשתי הוא הכלי המיטבי להשיג את קיצור משך המערכה שכן הוא, יותר מכל אמצעי אחר, מציב איום של ממש על שרידותו השלטונית והתפקודית של האויב שבגינו מוכן הוא להפסיק את המערכה.

המערכות "על אש קטנה" יכולות להימשך זמן רב, אך משעולה חומרת האיום על הקיום ושגרת הקיום, הפתרונות והאמצעים לניהול נסבל של מערכות כאלה, ובהם מערכת "כיפת ברזל", אינם מתאימים עוד, כמאמר מח"ט הצנחנים דאז, אל"ם אמיר ברעם, "מגיע השלב שבו כל כיפה צריכה פטיש לידה. ואז נצטרך לשלוף מהזיכרון את מה שעשינו ב'חומת מגן'".⁴⁰

ההערות למאמר זה מתפרסמות בסוף הגיליון.

מי שיטען שמדובר במלחמת התשה שנמשכה כחמש שנים נוספות לאחר מבצע "חומת מגן", מתעלם מחשיבות המהלך המכריע שבהשתלטות צה"ל על השטח.

סיכום

לרשות ישראל לא עומדים המותרות לנהל מערכות התשה ארוכות, שבמהלכן יספגו הכוחות בשטח האויב נפגעים ובעורף תידרש החזית האזרחית להתמודד זמן רב עם ירי רקטות, פיגועים וחדירות מחבלים. מערכות משלימות כאלה יכולות להתרחש "על אש קטנה", אך רק לאחר שהאיום העיקרי הוסר. על צה"ל והממשלה לקיים כל העת דיאלוג מתמשך שבו יבררו, תוך דיון פתוח ובכפיפות הצבא לדרג האזרחי, את מטרותיה האסטרטגיות של ישראל ואת הדרכים להשיגן במקרה של עימות. עם זאת, היעד האסטרטגי העיקרי של ישראל במלחמותיה כבר ידוע מראש והוא להרתיע באופן כזה שישגי תקופת רגיעה ושקט ממושכת ככל שניתן. את ההרתעה הזו (שהתוצר שלה הוא רגיעה ממושכת) משיג מאמץ האש אשר מטרתו "לחרוט את זיכרונו של האויב ולשמרו לזמן ארוך ככל

